

Umida AXMEDOVA,
Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti assistenti
E-mail: kmuhammadrahim1212@gmail.com

ADU professori, t.f.d.O.Komilov taqrizi asosida

QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISHDA FERMER XO'JALIKLARINI AHAMIYATI. (FARG'ONA VODIYSI MISOLIDA)

Annotatsiya

Mazkur maqolada Mustaqillikdan keyingi yillarda Farg'ona vodiysi qishloq xo'jaligini rivojlantirishda ulkan islohotlar olib borilgani aytilgan bo'lib, bu islohotlar zamirida fermerlik harakatiga asosiy e'tibor berilgani haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Qishloq xo'jaligi, agrar islohotlar, fermer xo'jaligi, shirkat xo'jaligi, dehqon xo'jaligi, Andijon viloyati, Farg'ona viloyati, Namangan viloyati.

THE IMPORTANCE OF FARMS IN THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE. (ON THE EXAMPLE OF THE FERGANA VALLEY)

Annotation

In this article, it was said that in the years after Independence, huge reforms were carried out in the development of Agriculture of the Fergana Valley, the reforms of which were given the main attention to the farming movement in Zamiri.

Key words: Agriculture, Agrarian Reform, Farm, Company, Farm, Andijan region, Fergana region, Namangan region.

ВАЖНОСТЬ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ В РАЗВИТИИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА. (НА ПРИМЕРЕ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ)

Аннотация

В этой статье говорится, что в годы после обретения независимости в сельскохозяйственном развитии Ферганской долины были проведены масштабные реформы, в основе которых лежит основное внимание к фермерскому движению.

Ключевые слова: Сельское хозяйство, Аграрная реформа, Фермерское хозяйство, Акционерное общество, Андижанская область, Ферганская область, Наманганская область.

Kirish. Jahon oziq-ovqat xavfsizligida tashvishli holatlar yuzaga kelayotgan bir sharoitda, mamlakatimizda qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini ham miqdor, ham sifat jihatdan muntazam oshirib borish va shu orqali oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashga katta e'tibor qaratilmoqda. Shu sababli mamlakatimizda qishloq xo'jaligi sohasini rivojlantirish bo'yicha bir qator samarali islohotlar olib borilmoqda.

O'zbekiston Respublikasida milliy iqtisodiyotning eng muhim va ustuvor tarmoqlaridan biri – qishloq xo'jaligi hisoblanib, uning taraqqiyoti boshqa ko'p sohalar rivoji uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-son «O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi» ham qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish masalalari muhim ustuvor yo'nalish sifatida e'tirf etilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevning 2022 – 2026 yillarga mo'ljallangan “Yangi O'zbekistonning strategiyasi” asarida ham qishloq xo'jaligini jadal rivojlantirish masalalari bo'yicha “Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va iste'mol ratsionini yaxshilash davlat siyosatining asosiy maqsadlardan biri bo'lib qolaveradi”[1] - degan fikrlari qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilishdan dalolatdir. Sohani rivojlantirishga qaratilgan vazifalardan biri “2020 – 2030 yillargacha qishloq xo'jaligini yanada rivojlantirish strategiyasi”da quyidagi ustuvor yo'nalishlar belgilab berildi:

oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligini ta'minlash va iste'mol ratsionini yaxshilash, talab etiladigan miqdordagi oziq-ovqat mahsulotlari yetishtirishni nazarda tutuvchi oziq-ovqat xavfsizligi davlat siyosatini ishlab chiqish va joriy etish;

qishloq xo'jaligi mahsulotlarini xarid qilish va sotishda bozor tamoyillarini keng joriy etish, sifat nazorati infratuzilmasini rivojlantirish, eksportni rag'batlantirish, maqsadli xalqaro bozorlarda raqobatbardosh, yuqori qo'shilgan qiymatli qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat tovarlari ishlab chiqarishni nazarda tutuvchi qulay agrobiznes muhitini va qo'shilgan qiymat zanjirini yaratish;

fermer xo'jaliklarida mehnat unumdorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash, yuqori qo'shilgan qiymat yaratishga qaratilgan tarmoq dasturlarini ishlab chiqish orqali davlat xarajatlari samaradorligini oshirish va bosqichma-bosqich qayta taqsimlash [2] va boshqalar.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mamlakatimizda qishloq xo'jaligi sohasini rivojlantirish masalalariga katta e'tibor qaratilgan. Ayniqsa qishloq xo'jaligining asosiy tarmog'i hisoblangan fermer xo'jaliklarining faoliyati yuzasidan A.Abdullaev [3], M.Mirzaabdullaeva [4], O'.Umurzoqov, B.Salimov [5], A.Abdug'aniev, A.A. Abdug'anievlar [6] fermer va dehqon xo'jaliklarini shakllantirish, fermer xo'jaliklarida iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlari, shuningdek ularning iqtisodiy masalalarini ochib bergan. Shu bilan bir qatorda Farg'ona vodiysida fermer xo'jaliklarining shakllanishi va faoliyatini o'rganish bo'yicha O'zbekiston Milliy arxividagi M.190-fond, 683-yig'majild, Andijon viloyati davlat arxivi 522-fond, 14, 1281-yig'majild, Farg'ona viloyat davlat arxivi 3317, 1295, 1220-fondning 3, 7, 375, 792-yig'majild, Namangan viloyat davlat arxivi 5-fond, 1370, 1353, 1271-yig'majildlarida yoritilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqolani yozishda tarixiylik davrlashtirish hamda tizimlilik, shuningdek qiyosiy, muammoviy va dinamik tahlil usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Mustaqillik sharofati bilan O'zbekiston Respublikasi xalq xo'jaligining asosiy tarmog'i bo'lgan agrar sohani rivojlantirishda qator islohotlar olib borildi. Qishloq xo'jaligida mulkchilikka asoslangan erkin tovar ishlab chiqaruvchi sub'ektlar shakllandi. Agrar sohadagi xo'jalik yuritishning bu turli shakllari kooperativ (shirkat), dehqon, fermer xo'jaliklari bo'lib, respublika qonunchilik organlari tomonidan ularning huquqiy asoslari yaratilib, xalq muhokamasidan so'ng qonuniy asos sifatida amaliyotda o'z ijobiy natijalarini berib bordi.

Respublika agrar sohasida faoliyat yuritayotgan fermer xo'jaliklari boshqa subyektlarga nisbatan, amaliyotda o'zining bir qancha ijobiy hamda iqtisodiy ustunliklarini ko'rsatdi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgan davrda qishloq xo'jaligida va uning boshqaruvida ma'muriy-buyruqbozlik tizimi mavjud bo'lgan. Mulchilik va xo'jalik yuritishning asosiy shakllari kolxoz va sovxozlar hisoblangan. Bizga ma'lumki, kolxozlar o'tgan asrning 1929 yildan boshlab sovet hukumati tomonidan agrar sohani rivojlantirish maqsadida qishloqda yoppasiga jamoalashtirish sari yo'l orqali tuzila boshladi. [7] Kolxozlarni tuzishdan maqsad agrar siyosatni rivojlantirishgina emas, balki sobiq Ittifoq rahbariyati tomonidan mulkdorlar sinfini tugatish ham nazarda tutilgan. Kolxozlar bilan bir qatorda davlat xo'jaliklari – sovxozlar yuzaga kela boshlagan. O'zbekistonda 1932 yilda paxta yetishtiradigan tumanlarda yalpi kolxoz va sovxozlarga o'tkazish tugallangan. Bu davrda kolxoz va sovxozlarga qishloq aholisining 81,7 foizini birlashtirgan. 880 ming dehqon xo'jaligi negizida 9734 ta kolxoz va 94 ta sovxoz tashkil etilgan [8]. Kolxoz va sovxozlar, eng avvalo mamlakatda barqaror taraqqiyotni ta'minlashga qodir emas edi. Chunki mazkur usullar, birinchidan, o'zbek dehqonining bunyodkorlik, ijodkorlik imkoniyatlarini har tomonlama chekladi va ularni barbod qilishga xizmat qildi. Ikkinchidan, kolxoz va sovxoz o'zbek dehqoniga ajdodlaridan meros bo'lib qolgan dehqonchilik madaniyatini inkor qildi hamda xususiy mulk va yerdan begonalashuvini tezlashtirdi. Bu borada O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.Karimov ham shunday degan edi- "Endi bir zum "kolxoz", "sovxoz" degan so'zlarning atamalarining ma'no-mazmunini chaqib ko'raylik. Xalqimiz shunchalik soddiki, mohiyatan Sharq tabiatiga mutlaqo to'g'ri kelmaydigan begona so'zlarga ham o'rganib qolgan. Yodingizda bo'lsa, har bir viloyatda kamida yigirmata Lenin nomli kolxoz, kamida o'ttizta Lenin nomli sovxoz bo'lardi. O'zi aslida "kolxoz"- "kollektivnoe xozyaystvo" degani, "sovxoz"- "sovetskoe xozyaystvo" degani. Ikkalasi ham – sovetlar zamonida qolgan sarqit tushunchalar" [9]. Shu sababli Sobiq Ittifoq davrida mavjud bo'lgan, yer va suvga mulchilik masalasini butunlay izdan chiqargan "kolxoz" va "sovxoz"lar o'rniga qishloq xo'jaligida ko'p ukladli iqtisodiyotga asoslangan yangi munosabatlarni olib kirish vazifasi islohotlarning bosh masalasi edi.

Mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq xo'jalik yuritishning eng samarali, taraqqiy etgan davlatlar tajribasida

o'zini har tomonlama oqlagan fermerlik harakatiga o'tilishi soha rivojida muhim ahamiyat kasb etdi. Qishloq xo'jaligini rivojlanishida fermer xo'jaliklari bilan bir qatorda dehqon xo'jaliklarining ham roli kattadir. Fermer xo'jaliklarni qishloq xo'jaligi taraqqiyotiga ta'siri haqida Prezident I.Karimov quyidagi fikrlarni keltirgan – "Vaholanki, fermerlik harakati butun dunyoda necha yuz yillik tarixga ega. Biz ularning tajribasini, yutuqlarini o'rganib, o'zimizda joriy etishimiz kerak" [10]. Mamlakatimizda iste'mol bozorini to'ldirish va aholining qishloq xo'jaligi mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini qondirish masalasi ko'proq dehqon va fermer xo'jaliklari faoliyatiga bog'liqdir. Respublikamizda keyingi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar asosan xalqimiz turmush darajasini yaxshilashga, farovonligini oshirishga qaratilgan. Shu ma'noda, aynan qishloq xo'jaligi sohasiga davlat tomonidan berilayotgan katta e'tibor alohida ahamiyatga egadir.

Fermerlik harakatini rivojlantirishda Farg'ona viloyatida ham yetarlicha ishlar amalga oshirilgan. 1997 yil "Shohrux" dehqon (fermer) xo'jaligiga 15,0 ga, "Oq kiyik" fermer xo'jaligiga 23,0 ga, "Nosirobod" fermer xo'jaligiga 14,0 ga, "Olmoz" fermer xo'jaligiga 26,0 ga va boshqa dehqon (fermer) xo'jaliklariga yer maydonlari ajratib berilgan [12]. Bu borada Namangan viloyatida 1996-1997 yillar davomida faoliyat yuritayotgan Chust tumanidagi "Sherbilak" jamoa xo'jaligi 37072 ming so'm zarar bilan yilni yakunlagandan so'ng "Baymoq" dehqon (fermer) xo'jaligiga, "Xuston" jamoa xo'jaligi esa 27161 ming so'm zarar bilan yilni yakunlagani bois "Zarafshon" dehqon (fermer) xo'jaliklariga birlashtirildi.

Ma'lum bir davrda, ya'ni 1996-1997 yillarda fermerlik harakatini tashkil etish sur'atlari bir oz pasaydi (bu davrda 7,2 ming fermer xo'jaligi mavjud bo'lgan). 1998 yil 30 apreldagi "Fermer xo'jaligi to'g'risida"gi 602-I-sonli Qonunining qabul qilinishi mamlakatimizda fermerlik harakatining yangi bosqichini boshlab berdi va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining tadbirkorlik sub'ektlari tarkibida fermer xo'jaliklarining salmoqli o'rin egallashini isbotladi.

Xulosa va takliflar. Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, sobiq sovet tuzumi davrida qishloq xo'jaligini rivojlantirish maqsadida tuzilgan kolxozlar va sovxozlar o'z faoliyatini oqlay olmagan. Kolxoz va sovxozlarga yuklatilgan rejalar bajarilmaganligi, o'sha davrda qishloq xo'jaligi sohasiga e'tiborsizlik bilan qaralganligi iqtisodiyotni inqirozga olib kelishiga sababchi bo'lgan omillardan biri ekanligi keltirilgan. Mustaqillikning ilk kunlaridan boshlab qishloq xo'jaligini rivojlantirishda tub islohotlar amalga oshirilgani, yerga mulchilik masalalari alohida e'tibor qaratilayotganligi keltirilgan. Bu borada kolxoz va sovxozlar, shirkatlar tugatilib, yerning haqiqiy egasi – fermerlarning paydo bo'lishi bo'lishi haqida aytilgan. O'tgan yillar mobaynida fermer xo'jaliklarini yurtimizni qishloq xo'jaligi sohasini rivojiga qo'shgan hissasi juda kattadir.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoev Sh. "Yangi O'zbekiston strategiyasi".-Toshkent : O'zbekiston, 2021 y.
2. <https://lex.uz/docs/4567334>
3. Abdullaev A. Fermer xo'jaligi iqtisodi. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2006 y.
4. Mirzaabdullaeva M. Fermer xo'jaligi faoliyatini huquqiy tartibga solish. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010 y.
5. Umurzoqov O., va boshq. Fermer xo'jaligi iqtisodiyoti (o'quv qo'llanma). – Toshkent: IQTISOD-MOLIYA, 2007 y.
6. Abdug'aniev A., Abdug'aniev A.A. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti. – Toshkent: TDIU, 2010 y.
7. Shamsutdinov R. Qishloq fojeasi: Jamoalashtirish, quloqlashtirish, surgun: (O'rta Osiyo respublikalari misolida). – Toshkent: Sharq, 2003 y.
8. Xaitov Sh.I. O'zbek fermerlik maktabi falsafasi.- Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015y
9. Karimov I.A.Xavfsizlik va barqarorlik taraqqiyot yo'lida.-T.6.-Toshkent:"O'zbekiston", 1998 y.
10. Karimov I.A. Bizning yo'limiz- demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va modernizatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish yo'lidir. T.20. Toshkent: O'zbekiston, 2012 y.
11. Farg'ona viloyat davlat arxivi 1220-fond, 1-ro'yxat, 375-yig'majild, 3-varaq
12. Namangan viloyat davlat arxivi 5-fond, 4-ro'yxat, 1271-yig'majild, 5-varaq.